

KUMBUKIZI YA KENNEDY WALIAULA WALIBORA

KIMANI NJOGU

Ken Walibora, 2016.

Picha imetumiwa kwa idhini ya familia ya Marehemu.

Kennedy Waliaula alizaliwa mnamo Januari 6, 1965 katika kijiji cha Baraki, Kaunti ya Bungoma, magharibi mwa Kenya. Aliaga dunia mnamo April 10, 2020 baada ya kugongwa na gari la abiria aina ya ‘Matatu’ katika Barabara ya Landhies, Mtaa wa Muthurwa, Jijini Nairobi. Alikuwa akiwakimbia watu waliomfukuza na kumdunga kisu mkononi. Alifika hospitali ya Kitaifa ya Kenyatta alikopelekwa na ambulensi bila kujulikana yeye ni nani. Wakati wa kifo chake marehemu alikuwa Mhadhiri Mwandamizi, Idara ya Mahusiano ya Kimataifa na Diplomasia katika Chuo Kikuu cha Riara, Nairobi.

Ijapokuwa jina lake la utotoni lilikuwa ‘Waliaula’ alijulikana na wengi kama ‘Walibora.’ Kama tujuavyo, neno ‘aula’ lina maana ya ‘bora’. Ken Walibora alijitahidi kuwa bora katika kazi zake za kitaaluma na uandishi. Alikuwa mwandishi wa kazi bunilizi, mhakiki, mwanahabari mtajika na msukaji hodari wa mtiririko wa vitushi kupitia tanzu za hadithi fupi, insha, riwaya,

KUMBUKIZI YA KENNEDY WALIAULA WALIBORA

mashairi, na tamthilia. Wachapishaji mbalimbali nchini Kenya walimsaka ili kuchapisha kazi zake kutokana na ustadi, uvumilivu na unyenyekevu wake.

Taarifa ya kutopatikana kwake ilipoanza kusambazwa mitandaoni, nilimpigia simu na kumwandikia baruapepe nikitaka kujua hali yake. Niliamini kwamba alikuwa mahali pembeni akisuka hadithi. Siku chache kabla ya kupotea kwake, tulikuwa tumezungumza na kutakiana afya njema wakati huu mgumu wa virusi vya korona. Pia aliniuliza kama nimeongea na rafiki yetu Profesa Alamin Mazrui wa Chuo Kikuu cha Rutgers, Marekani, kwa sababu hakuwa akimpata kwa simu. Nikamhakikishia kuwa Alamin yu salama na tulikuwa tukiwasiliana kwa simu na baruapepe kila baada ya siku chache. Tukahimizana na kuombeana afya njema na usalama. Akaniambia kwamba atanunua bidhaa za nyumbani na arudi kiotani mwake kabla hajafungiwa na amri ya kutotoka nje iliyotolewa ili kuzuia maenezi ya UVIKO-19, ugonjwa utokanao na virusi vya Korona ulioanza kuenea mwaka 2019 baada ya kuibuka huko Wuhan, Uchina.

Kifo cha Ken Walibora kilifahamika na wengi mnamo Aprili 14, 2020 baada ya familia yake kumtambua katika chumba cha kuhifadhia maiti cha hospitali ya Kenyatta. Kabla ya hapo, tetesi zilikuwa zimeanza kuenea na watu wengi tulikuwa hatuziamini. Ikabaki kupigiana simu na kuulizana maswali. Nikamkumbuka marehemu rafiki yangu Mwalimu Ezekiel Kadenge Kazungu aliyepotea siku chache kabla ya kurudi Marekani asijulikane alipo. Kadenge alikuwa mhadhiri wa fasihi ya Kiswahili katika Chuo Kikuu cha Nairobi na alikuwa katika hatua za mwisho za kusomea shahada ya uzamifu katika Chuo Kikuu cha Michigan State. Mwili wake ulipatikana siku chache baadaye karibu na mji wa Malindi. Hadi leo haijulikani ni nini kilichojiri na ni nani aliyemuua mhadhiri huyu mahiri wa Kiswahili.

Niliposikia kisa hiki cha majonzi na tanzia Aprili 13, 2020, sikutaka kuamini kuwa yaliyompata Marehemu Kadenge Kazungu ndiyo aliyokumbana nayo Ken Walibora. Nikaziweka fikra hizo chungu pembeni. Walakini, familia yake ilipotoka Hospitali ya Kitaifa ya Kenyatta na taarifa kuwa Ken Walibora alikuwa hayupo tena, hatukuwa na jingine ila kuiombea roho yake ipumzike salama. Kifo cha mwandishi huyu mashuhuri kiliwashtua wengi na kilitangazwa na vyombo vyote vya habari nchini.

Lakini marehemu alikuwa nani hasa? Katika kumbukizi hii tunatoa taarifa fupi kumhusu ili angalau kumpa msomaji taswira ya mwandishi huyu stadi. Kennedy Waliaula alianza elimu yake mnamo Januari 1971 katika shule ya msingi ya St. Joseph's, viungani mwa mji wa Kitale, ambapo babake alikuwa Mwalimu Mkuu. Alifanya mtihani wa kitaifa wa darasa la saba mwaka wa 1978 na kujiunga na shule ya Upili ya Olkejuado, wilayani Kajiado, na kuhitimu kidato cha nne mwaka wa 1982. Alikamilisha masomo yake ya kidato cha sita mwaka wa 1984 katika shule ya upili ya Koelel, Gilgil, katika Kaunti ya Nakuru.

KUMBUKIZI YA KENNEDY WALIAULA WALIBORA

Miaka ya 1985 na 1986, Kennedy Waliaula alikuwa mwalimu wa Kiswahili na Kiingereza katika shule ya Upili ya Sitatunga, wilayani Trans Nzoia. Kabla ya 1986 kumalizika alijiunga na Taasisi ya Utawala ya Kenya (*Kenya Institute of Administration*), Kabete, alikopata mafunzo ya huduma za jamii mpaka mwaka wa 1988.

Baada ya kuhitimu, aliajiriwa kama Afisa wa Majaribio (*Probation Officer*) katika Wizara ya Mambo ya Ndani na Turathi za Kitaifa (miaka ya 1988-1996). Huku akifanya kazi, aliandika makala nyingi kwenye magazeti na kushiriki katika vipindi ya Sauti ya Kenya (siku hizi ni Shirika la Utangazaji la Kenya, KBC). Kutokana na uhodari na umilisi wake wa lugha, Ken alijiunga na KBC mnamo Juni 1996 kama mtangazaji na mhariri wa habari. Alikamilisha riwaya ya *Siku Njema* (Longhorn, 1996) akiwa mfanyikazi wa shirika hilo. Mnamo 1999 alijiunga na Kampuni ya Usambazaji Habari ya Nation Media Group hadi mwaka 2004 alipokwenda Marekani kwa masomo ya uzamili na uzamifu. Alipokwenda huko Marehemu Ken Walibora alikuwa ameshajulikana kama mtangazaji maarufu wa taarifa za habari za siasa na michezo, hasa kabumbu.

Mnamo Januari 8, 1998 baada ya riwaya yake ya kwanza kuchapishwa nilimhoji kuhusu ilhamu yake ya kuandika *Siku Njema*. Aliniambia hivi:

Ilhamu vangu ilitokana na hekava na ngano walizonitambia watu wawili muhimu sana katika maisha vangu va utotoni: mamangu Ruth Makali na bibi vangu Sarah Mrefu; ambao wote sasa ni marehemu. Nadhani usimulizi wao ndio uliochochea kariha na ubunifu ndani vangu. Hata hivyo, hapana shaka fasihi andishi imekuwa na taathira katika ubunifu wangu. Tangu hapo nilikorogwa na kazi za Shaaban Robert, Said Ahmed Mohamed, Mohamed Suleiman Mohamed na Mohamed Said Abdulla, ambao kwangu naona wameboba mno katika fani ya uandishi wa fasihi ya Kiswahili. (Njogu 1998, haijatolewa)

Athari ya Said Ahmed Mohamed kwa riwaya hii ya kwanza inajidhihirisha kupitia shairi lake la “Siku Njema” lenye beti kumi na moja. Katika shairi hili msimulizi anasema: “Ni siku njema/ Na sisi husema, maneno kwandama/ ‘Siku njema siku njema’/ Kweli siku njema?” (*Sikate Tamaa*, Longman, 1980: 5-6). Msimulizi anatuhimiza kusaili yale tuyasikiayo. Baadaye, Walibora alishirikiana na Said Ahmed katika kuandika na kuhariri hadithi nyingi kama inavyofafanuliwa hapo chini. Walibora pia aliniambia kuwa alikuwa ameathiriwa pakubwa na waandishi wa Kimagharibi na kwingineko kama vile Charles Dickens, William Shakespeare, Thomas Hardy, V. S. Naipaul, George Lamming, na wengineo wengi. Chaguo la kutumia mbinu ya usimulizi kupitia nafsi ya kwanza iliyopo katika *Siku Njema* lilitokana na athari ya Robert Louis Stevenson na Charles Dickens, hasa katika vitabu vya *Kidnapped* (1886) na *Great Expectations* (1861). Athari za vitabu hivi, alivyoletewa aghalabu na babake, amezitaja katika tawasifu ya *Nasikia Sauti ya Mama* (Walibora 2014: 132; *taz. pia* Njogu 1998: 2).

KUMBUKIZI YA KENNEDY WALIAULA WALIBORA

Riwaya ya *Siku Njema* iliteuliwa na Taasisi ya Maendeleo ya Mitaala nchini Kenya ikafundishwa na kutumiwa katika mitihani mnamo kipindi cha 1997-2003 katika shule zote za upili. Ilimpa umaarufu mkubwa nchini kwa sababu vijana wengi walipata fursa ya kuisoma. Maisha ya mtoto aliyezaliwa nje ya ndoa yalisimuliwa kwa ustadi mkubwa. Taswira ya mtoto huyo na uhalali wake ilifungamana vyema na nafasi ya Kiswahili Afrika Mashariki.

Kitabu chake kingine kinachosifiwa ni tawasifu ya *Nasikia Sauti ya Mama* (Longhorn, 2014) iliyochochewa na wapwa zake Aaron na Angela pamoja na mdogo wake Sylvia ambao mnamo Julai 2011 wakiwa safarini kutoka Nairobi kuelekea Kitale walimhimiza asimulie maisha yake ya utotoni (*hapohapo*: viii-xii). Alitambua kuwa licha ya umaarufu wake, bado kuna mengi kuhusu usuli wake yaliyowafutu waliomhoji katika vyombo vya habari. Kwa hivyo, kuandika tawasifu ikawa ni fursa ya kusimulia kuhusu maisha yake kwa sauti yake mwenyewe (*hapohapo*: vii).

Ijapokuwa *Nasikia Sauti ya Mama* ni kazi ya tawasifu, usimulizi wake ni wa kisanaa. Ubunifu uliotumiwa humo ni wa makusudi. Mwandishi anasema hivi: “Mimi ni miongoni mwa watu wanaosadiki kwamba tawasifu kwanza ni sanaa, kisha inaweza kuwa mengine mengi kama vile stakabadhi ya kihistoria au nyenzo ya tiba ya kinafisia, ubatili au umuhimu, utukufu au udunifu, kujishaua au kujidunisha.” (*hapohapo*: viii). Imani hii kuhusu sifa za tawasifu ilimpa fursa ya kusimulia maisha yake ya utotoni kwa ubunifu na kutumia lugha kisania ili kumvuta msomaji.

Katika safari ya kuwazia usimulizi wa maisha yake, akawazia tawasifu za Shaaban Robert *Maisha Yangu* (Nelson, 1949) na ile iliyojumuisa awamu zote mbili yaani juzuu mbili za *Maisha Yangu na Baada ya Miaka Hamsini* (Nelson, 1966). Alihimizwa pia na utambuzi kuwa ni waandishi wachache wa bunilizi za Kiswahili walioandika tawasifu. Alitaka kuchangia upanuzi wa utanzu wa tawasifu za Kiswahili. Anasema hivi:

Ilmuradi ingawa karne hii inaitwa karne ya tawasifu, Kiswahili bado tuko nyuma. Kwa hivyo ninaandika *Nasikia Sauti ya Mama: Tawasifu ya Maisha Utotoni* kama changamoto yangu kwa waandishi wengine wa bunilizi za Kiswahili pia wajitose katika utanzu huu muhimu sana katika fasihi ya Kiswahili ili kuukuza, kuuboresha, na kuuendeleza [...] kwa kuandika tawasifu zao watatuwezesha kuvumbua vito vyenye thamani kwenye simulizi za maisha yao halisi [...] (Walibora 2014: xi).

Alidhamiria kuandika tawasifu mbalimbali kuhusu maisha yake kwa kufuata nyayo za waandishi wengine kama vile Wole Soyinka na Ngũgĩ wa Thiong’o (*hapohapo*: xi-xii).

Baada ya riwaya yake ya kwanza *Siku Njema* Marehemu Ken Walibora alichapisha kazi nyingine mbalimbali za bunilizi. Riwaya yake ya pili ni *Kufa Kuzikana* (Longhorn, 2003) inayohusu uhusiano wa marafiki na vita vya ndani kwa ndani vya jamii tofauti vilivyopangwa na wanasiasa ili kutwaa au kuimarisha mamlaka. Riwaya hii ya kihistoria ilichochea na vita vya miaka 1992 na 1997 nchini Kenya vilivyoshika kasi wakati wa msimu wa uchaguzi mkuu wa

KUMBUKIZI YA KENNEDY WALIAULA WALIBORA

kitaifa. Maudhui kuhusu migogoro baina ya vikundi mbalimbali yanaendelezwa pia katika riwaya yake ya tatu ya *Ndoto ya Almasi* (Macmillan, 2006).

Masuala ya kisiasa, kiuchumi na kijamii yanayozikabili nchi za Kiafrika ni msingi wa maudhui ya riwaya yake ya nne ya *Kidagaa Kimemwozea* (Target Publishers, 2011). Riwaya hii inahusu nchi ya kibunifu ya Tomoko inayoongozwa kwa udhalimu na unyanyasaji wa umma. Kutokana na ugavi dhaifu wa rasilimali, maisha ya umma ni duni na ya kukatisha tamaa. Mwandishi anampa matumaini msomaji kutokana na usawiri wa Amani na Imani, wahusika ambao kwa pamoja wanachangia katika kuleta mabadiliko katika jamii zao wanapoukabili utawala dhalimu. Riwaya hii ilikuwa ya kiada na ilitahiniwa katika shule zote za upili nchini Kenya mnamo 2014-2018.

Mbali na riwaya, marehemu aliandika hadithi fupi nyingi zilizochapishwa katika diwani mbalimbali kama vile diwani za *Mwendawazimu na Hadithi Nyingine* (Mhariri: Mwenda Mbatiah, Jomo Kenyatta Foundation, 2000), *Mayai Waziri wa Maradhi na Hadithi Nyingine* (Mhariri: Kyallo Wamitila, Focus, 2004), *Alidhani Kapata na Hadithi Nyingine* (Mhariri: Patrick I. Iribemwangi, EAEP, 2007), *Kopo la Mwisho na Hadithi Nyingine* (Mhariri: Omar Babu, EAEP, 2011), na *Tumbo Lisiloshiha na Hadithi Nyingine* (Wahariri: Alifa Chokocho na Dumu Kayanda, Longhorn, 2016; inajulikana kuwa majina ya wahariri ni lakabu). Mnamo 2017, kitabu hicho cha *Tumbo Lisiloshiha na Hadithi Nyingine* kiliteuliwa na Taasisi ya Mitaala na kutumiwa kama kitabu cha kiada katika shule za upili nchini Kenya.

Katika utanzu huo huo wa hadithi fupi, alishirikiana na Said Ahmed Mohamed na kutoa diwani ya pamoja ya *Kiti cha Moyoni* (Oxford University Press, 2007) na kwa kuhariri mikusanyiko ya hadithi fupi za waandishi mbalimbali ya *Damu Nyeusi na Hadithi Nyingine* (Macmillan, 2007) na *Homa ya Nyumbani* (Phoenix, 2015), zikiwemo hadithi za wahariri hao wawili. Kitabu cha *Damu Nyeusi na Hadithi Nyingine* kilitahiniwa kama kitabu cha kiada katika shule za upili nchini Kenya mnamo kipindi cha 2012-2016. Mikusanyiko mingine ya aina hiyo aliohariri ni *Sina Zaidi na Hadithi Nyingine* (pamoja na Patrick I. Iribemwangi, Target, 2011) na *Maskini Milionea na Hadithi Nyingine* (peke yake, Oxford University Press, 2012).

Pia aliwaandikia vijana na watoto hadithi kama vile *Ndoto ya Amerika* (Sasa Sema, 2001) iliyoshinda Tuzo ya Jomo Kenyatta ya Fasihi mwaka wa 2003, *Mtu wa Mvua* (Phoenix, 2003), *Mgomba Changaraweni* (Phoenix, 2004, zaidi ya chapa kumi hadi leo), *Chapuchapu* (Macmillan, 2007), *Hazina Bora* (Macmillan, 2007), *Pepela na Mto* (Phoenix, 2008), *Kisasi Hapana* (Oxford University Press, 2008) ihusuyo kuvumiliana na iliyoshinda Tuzo ya Jomo Kenyatta ya Fasihi mwaka wa 2009, *Upande Mwingine* (Oxford University Press, 2009) na *Nimeshindwa Tena* (Phoenix, 2015).

KUMBUKIZI YA KENNEDY WALIAULA WALIBORA

Ijapokuwa watu wengi walimjua kama mtunzi wa nathari, Ken Walibora pia aliandika michezo ya kuigiza kama vile *Ahsante ya Punda* (Oxford University Press, 2009) na *Mbaya Wetu* (Moran, 2015) kuhusu ufasidi na ukabila. Vilevile aliandika mashairi yaliyotolewa magazetini. Baadhi yake yalichapishwa katika diwani mbili alizozihariri mwenyewe alipokusanya mashairi ya watunzi mbalimbali: *Diwani ya Karne Mpya* (Phoenix, 2007) na *Waja Leo: Diwani ya Mashairi* (Oxford University Press, 2012).

Marehemu pia alichapisha kazi bunifu kwa lugha ya Kiingereza, ikiwemo tafsiri ya *Ndoto ya Amerika* (*The American Dream*, Sasa Sema, 2013) na *Innocence Long Lost* (Sasa Sema, 2005) kilichokuwa mshindi wa pili wa Tuzo ya Jomo Kenyatta ya Fasihi ya 2007.

Licha ya kuandika kazi za kibunifu, Walibora aliandika makala nyingi za kihakiki kama vile “Uhalisia na Uhalisiamazingaombwe: Mshabaha kati ya *Dunia Yao* cha Said Ahmed Mohamed na *The Tin Drum* cha Günter Grass” iliyochapishwa katika jarida hili la *Swahili Forum* (toleo la 18, 2010, k. 143-157). Pia alishirikiana na Pacifique Malonga kuandika kamusi ya *Kiswahili – Ikinyarwanda – Kiingereza* (Spotlight Publishers, 2017) na mfululizo wa vitabu vya kiada vya *Uhondo wa Kiswahili* (Macmillan, 2005) kwa kushirikiana na Hezron Mogambi.

Juhudi zake katika uanahabari na uandishi zilituzwa. Alituzwa kama mtangazaji bora (wa pili) wa Kiswahili na Shirika la Wanahabari la Kenya (2003) na aliteuliwa kama mtangazaji bora wa Kiswahili wa televisheni katika shindano la Chaguo la Teeniz la miaka mitatu mfululizo (2002-2004). Kazi zake za kibunifu zilizotuzwa ni pamoja na *Ndoto ya Amerika* (Sasa Sema, 2001) iliyoshinda Tuzo ya Jomo Kenyatta ya Fasihi mwaka wa 2003, *Ndoto ya Almasi* (Macmillan, 2006) iliyokuwa mshindi wa pili wa Tuzo ya Wahome Mutahi ya Fasihi ya 2008, *Kisasi Hapana* (Oxford University Press, 2008) iliyoshinda Tuzo ya Jomo Kenyatta ya Fasihi ya 2009 na *Innocence Long Lost* (Sasa Sema, 2005) iliyokuwa mshindi wa pili wa Tuzo ya Jomo Kenyatta ya Fasihi ya 2007.

Kadri Marehemu Kennedy Waliaula alivyoathiriwa na waandishi mbalimbali wa fasihi, ndivyo naye pia alivyowashajiisha wasomaji wake kuipenda lugha ya Kiswahili. Mnamo Aprili 15, 2020, Aidah Mutenyo, Mwenyekiti wa Chama cha Kiswahili Afrika Mashariki (CHAKAMA), na mhadhiri katika Chuo Kikuu cha Kyambogo, Uganda, aliniambia kuwa riwaya ya *Siku Njema* ndiyo iliyomtia moyo kujifunza Kiswahili. Aliniambia kwamba aliathiriwa zaidi na kauli hii:

“[...] Nilikuwa sikipendi Kiswahili. Lakini moyo wa kuchukua umegeuka kupenda. Umenihamasisha sana. Hata sasa mwalimu asema nimo miongoni mwa wanafunzi bora zaidi katika somo hili [...]” (Walibora 1996: 120)

Huku akifanya kazi na Nation Media Group, Ken alijiunga na Chuo Kikuu cha Nairobi ambapo alisoma fasihi na Kiswahili na kuhitimu kwa kiwango cha juu zaidi (*1st Class Honours*), mnamo

KUMBUKIZI YA KENNEDY WALIAULA WALIBORA

Mei 2004. Alipata ufadhili na kujiunga na Chuo Kikuu cha Ohio State, Columbus, mwezi wa tisa mwaka wa 2004 kwa shahada ya uzamili na uzamifu. Akiwa huko alishirikiana kwa karibu na Profesa Alamin Mazrui, mwandishi mashuhuri wa tamthilia aliyeandika *Kilio cha Haki* (Longhorn, 1981), *Sudana* (Longhorn, 2006) na mkusanyiko wa mashairi aliyoandika akiwa kizuizini ya *Chembe cha Moyo* (EAEP, 2006).

Tasnifu yake ya shahada ya tatu yenye mada ya “The Incarcerated Self: Narratives of Political Confinement in Kenya” ilihusu fasihi ya jela na humo alichambua *Utenzi wa Fumo Liyongo* (Muhammad Kijumwa, TUKI, 1973), *Mau Mau Kizuizini* (James Mwangi Kariuki, EAEP, 1965), *Shajara ya Kizuizini* (Ngũgĩ wa Thiong’o, EAEP, 1982), *Mwandiki wa Mau Mau Ithamĩrio-inĩ* ([Mwandishi wa Mau Mau Kizuizini], Gakaara wa Wanjaũ, EAEP, 1988), *Sauti ya Dhiki* (Abdilatif Abdalla, Oxford University Press, 1973) na *Chembe cha Moyo* (Alamin Mazrui, EAEP, 1988). Maandishi haya yote yalihusu maisha ya jela na haki za binadamu zinazohusiana na uongozi bora, kujieleza na kutangamana na wengine. Tasnifu hii iliweza kufunua uwanda mkubwa wa fasihi ya jela kutoka Afrika Mashariki. Utafiti wa tasnifu hiyo ni msingi wa kitabu cha *Narrating Prison Experience: Human Rights, Self, Society and Political Incarceration in Africa* (Common Ground Publishers, 2013).

Katika tafakuri kuhusu kifo cha Kennedy Waliuala, Profesa Nina Berman aliyekuwa Mshauri (*Doktormutter*) wa tasnifu hiyo aliniambia kuwa labda kazi aliyoifanya akiwa Afisa wa Majaribio katika jela ya Shimo la Tewa ilichangia pakubwa katika uteuzi wa mada hiyo (Aprili 15, 2020). Binafsi, nahisi kuwa ilhamu yake ya kuchagua mada hii ilitokana na tajiriba ya jela pamoja na ukuruba aliokuwa nao na Profesa Alamin Mazrui – ambaye aliwekwa kizuizini na serikali ya Daniel Arap Moi pamoja na wahadhiri wengine kama vile Kamoji Wachiira, Edward Oyugi, Katama Mkangi, na Willy Mutunga mwaka wa 1982. Ni katika kipindi hicho ambapo mwanahistoria Maina wa Kĩnyattĩ aliposhitakiwa na kufungwa jela kwa madai kuwa alipatikana na nyaraka za uchochezi za dhidi ya serikali na alikuwa mwanachama wa kikundi haramu kilichoitwa “Mwakenya” [Muungano wa Wazalendo Kuikomboa Kenya]. Uandishi wa tamthilia na simulizi kutoka jela ulimtumbukiza katika ufahamu wa historia ya ukombozi wa Kenya.

Baada ya kuhitimu shahada ya uzamifu, aliajiriwa katika Idara ya Fasihi na Lugha za Kiafrika, Chuo Kikuu cha Wisconsin-Madison. Alitetea hadhi ya Kiswahili kimataifa na akachaguliwa Rais Mwanzilishi wa Chama cha Ukuzaji wa Kiswahili Duniani (CHAUKIDU) mnamo 2012 hadi 2013.

Wakati nikingea na James Mwilaria, Meneja wa Miradi ya Sekondari na Vyuo na Kazi za Ubunifu, na ambaye alihariri vitabu vya Ken Walibora katika Shirika la Longhorn Publishers, aliniambia hivi:

KUMBUKIZI YA KENNEDY WALIAULA WALIBORA

Marehemu Ken Walibora alikuwa mtu mwenye hekima kubwa, mstahimilivu, mvumilivu na mwenye utu usiokadirika. Ulipomkosoa alikubali na kurekebisha alipokosa bila ubishi. Alikuwa msikivu na mwenye kufanya kazi ya uandishi kwa utaalumu mkubwa. Alikuwa mwandishi mwenye kipaji kisichomithilika na msemaji alivejaa hekima na maarifa. Hakuwa na kiburi cha kiakademia kama wanavyokuwa baadhi ya wasomi. Ulipomkera alisamehe, ulipomkashifu alisamehe, ulipomwita aliitika; iwe usiku au mchana. Ulipompa makataa ya uandishi alitimiza. Kenya, Afrika na ulimwengu wa wasomi na familia ya Kiswahili kwa jumla imepoteza johari ambayo itakuwa vigumu kupata kabadala chake. (Aprili 15, 2020)

Hisia hizo zilishadidiwa na Simon Sossion, Mkurugenzi wa Spotlight Publishers, ambaye ndiye aliyehariri na kuichapisha riwaya ya *Siku Njema*, na baadaye *Kidagaa Kimemwozea*, aliyeniambia yafuatayo:

Kifo kimemchukua mwandishi mahiri wa fasihi ya Kiswahili ambaye kwa muda mfupi sana tangu aingie katika ulingo wa uandishi wa kazi bunilizi ameandika kazi nyingi za kupendeza kisanaa. Mchango wake mkubwa unatokana na namna ailivyotumia kalamu yake kusanifu hadithi na uwezo wa kubuni wahusika wanaofungamana na jamii. Aliwatia ilhamu vijana wengi waliosoma vitabu vyake. (Aprili 15, 2020)

Naye mtaalamu na mwandishi Profesa Clara Momanyi alisema hivi kuhusu mchango wa Walibora:

Hoja iliyowahi kutolewa na wanafasihi wengine wa Kiafrika kwamba fasihi ya Kiswahili ni jangwa na tambarare tupu lisilo na msitu wa vitabu ni hoja muflisi inayoweza kupingwa hasa tukichunguza mchango wa Walibora katika uandishi wa fasihi ya Kiswahili. Msitu wa vitabu alivyoandika mahashumu huyu vimeacha mwangwi wa vitushi vya tajriba yake hususan falsafa na mtazamo wake wa maisha. Japo ametuacha kimwili, daima maandishi yake yaliyosheheni vimulimuli vya fikra zake yataishi daima dawamu. (Aprili 15, 2020)

Awali mnamo Juni 2007, shirika langu la Twaweza Communications lilishirikiana na Chuo Kikuu cha Ohio State kuandaa warsha kuhusu watu wenye uwezo maalumu (watu wenye ulemavu) na haki za binadamu mjini Nairobi. Tulimwalika Marehemu kuwasilisha makala yanayohusu Kiswahili na ulemavu. Baadaye makala yake kuhusu “*Kiswahili na Mielekeo ya Ulemavu*” ilichapishwa katika jarida la *Disability Quarterly* (<https://dsq-sds.org/article/view/1009>). Hoja alizoziibua humo zinaweza kutusaidia katika kutafuta lugha isiyowanyanyapaa watu wenye ulemavu kama vile kuwaita “watu wenye uwezo maalumu” (badala ya “mahitaji maalumu”).

Marehemu Ken alikuwa rafiki yangu na tulishirikiana katika kuimarisha sera ya Kiswahili nchini Kenya na katika ukanda wa Afrika Mashariki. Tulihudumu pamoja katika Chama cha Kiswahili cha Taifa Kenya (CHAKITA) na katika Akademia ya Afrika ya Lugha (ACALAN) yenye makao makuu huko Bamako, Mali. Wakati nikiwakilisha masuala ya Kamisheni ya Kiswahili katika ACALAN, Walibora aliwakilisha masuala ya wanahabari wa Kiswahili.

KUMBUKIZI YA KENNEDY WALIAULA WALIBORA

Alishiriki katika kikao cha ACALAN cha Juni 26-28, 2019 mjini Dar es Salaam na kutoa maoni kuhusu mustakabali wa Kiswahili kama lugha ya umajumui wa Afrika.

Baadaye mnamo Disemba 2019, tulikuwa pamoja kwenye kongamano lililoandaliwa na bodi ya CHAUKIDU pamoja na kamati ya maandalizi ya Kongamano la Kimataifa la Tano la CHAUKIDU kwa ushirika na Chuo Kikuu cha Kyambogo, mjini Kampala, Uganda. Alitoa maoni muhimu katika jopo la “Wabobezi, Wasanii na Wataalamu wa Kiswahili na Taaluma Zake”. Alikuwa Mwanachama wa Chama cha Kiswahili cha Afrika Mashariki (CHAKAMA) na Mwanzilishi wa Chama cha Wanahabari wa Kiswahili cha Afrika Mashariki (CHAWAKIMA). Kwa mujibu wa Profesa Pacifique Malonga, mjumbe wa CHAWAKIMA kutoka Rwanda, Marehemu Walibora aliwahimiza wanahabari kuimarisha Kiswahili katika kazi zao za uandishi wa habari.

Ken Walibora alikuwa maarufu miongoni mwa wanafunzi, wanahabari na wanafasihi. Nilipomfahamisha mshairi mashuhuri Abdilatif Abdalla kuhusu kifo chake, aliniambia hivi akiwa Mombasa:

Mimi na Ken tulikuwa tukiwasiliana mara kwa mara, kwa sababu Ken hakuwa rafiki yangu tu, wala hakuwa mwenzangu tu katika shughuli zihusianazo na fasihi na lugha ya Kiswahili, bali alikuwa ni ndugu yangu, mdogo wangu. Siku zote akiniita “Kaka Abdilatif”. Kwa hivyo, katika msiba huu mmoja, kwangu mimi ni misiba mitatu!

Ken hakuwa msomi tu aliyebokea, hasa katika taaluma ya fasihi, bali pia alikuwa ni mtu mwenye utu, jasiri, mnyenyekevu, asivependa mbwembwe wala makuu; na siku zote alikuwa tavari kujifunza mapya, na akikubali kwa moyo safi kukosolewa anapokosea. Navasema haya kutokana na uhusiano wangu binafsi mimi naye.

Mbali na riwaya zake kadhaa, na hadithi zake fupi; na mbali na hivyo tasnifu yake ya uzamifu na makala mbalimbali aliyoyaandika kuhusu maandishi yangu, vile vile Ken alijasiri kuifasiri kwa Kiingereza diwani yangu hivyo ya Sauti ya Dhiki; tafsiri ambayo imehaririwa na Dkt. Annmarie Drury, msomi anavesomesha fasihi ya ulimwengu katika Chuo Kikuu cha Queens, Marekani. Yasikitisha sana kwamba hataiona tafsiri hii itakapochapishwa kitabu baadaye mwaka huu, kwa ushirikiano wa Chuo Kikuu cha Michigan, Ann Arbor, Marekani, na shirika la uchapishaji la Mkuki na Nyota, Dar es Salaam, Tanzania.

Mshairi maarufu wa Kiswahili wa karne ya 19, Muyaka bin Haji, alitunga akasema, “Ufapo ni lako jina, lipete wakumbukifu.” Nina hakika jina la Ken Walibora litakumbukwa kwa miaka na mikaka katika mawanda ya taaluma ya Kiswahili. Buriani mwanaharakati mwenzangu wa Kiswahili, mwanataaluma na ndugu yangu, mdogo wangu. Umetutangulia! Nasi tuko njiani; katungoje. (Aprili 15, 2020)

Kennedy Waliuala Walibora alipotoka nyumbani kwake Mtaa wa Lavington, Nairobi, hakujua kwamba hatarudi. Nasi hatutaweza kujua yale yaliyojiri mnamo Aprili 10, 2020 katika Barabara ya Landhies hadi akagongwa na gari. Lakini hili tunalijua: alitoa mchango madhubuti wenye maki na kina kwa lugha na fasihi ya Kiswahili. Kwa hilo, atakumbukwa na vizazi vijavyo.

KUMBUKIZI YA KENNEDY WALIAULA WALIBORA

Marejeleo

Mohamed, Said Ahmed. 1980. *'Sikate Tamaa*. Nairobi: Longman.

Njogu, Kimani. 1998. Mahojiano na Ken Walibora, 8 Januari 1998.

Njogu, Kimani. 1998. *Mwongozo wa Siku Njema*. Nairobi: Longhorn.

Njogu, Kimani. 2020. Mazungumzo na Abdilatif Abdalla, Nina Berman, Clara Momanyi, Aidah Mutenyo, James Mwilaria na Simon Sossion, 15 Aprili 2020.

Walibora, Ken. 1996. *Siku Njema*. Nairobi: Longhorn.

Walibora, Ken. 2014. *Nasikia Sauti ya Mama*. Nairobi: Longhorn.